

This is the authors' final, peer reviewed manuscript published in Sosiologisk tidsskrift 21(1) (2013) Online: 1504-2928; Print: 0804-0486 with the title: Sigaretter, snus og status - om livsstilsforskjeller mellom brukergrupper av ulike tobakksprodukter.

http://www.idunn.no/ts/st/2013/01/sigaretter_snus_og_status_-_om_livsstilsforskjeller_mellom?highlight=#highlight

Sigaretter, snus og status - om livsstilsforskjeller mellom brukergrupper av ulike tobakksprodukter

Gunnar Sæbø^{1*}

¹ Norwegian Institute for Alcohol and Drug Research, Oslo, Norway

* Corresponding author: Gunnar Sæbø, Statens institutt for rusmiddelforskning SIRUS, P.b. 565 Sentrum, 0105 Oslo, Norway. Tel: +47 22 34 04 00; E-mail: gs@sirus.no

SIGARETTER, SNUS OG STATUS

Om livsstilsforskjeller mellom brukergrupper av ulike tobakksprodukter

Gunnar Sæbø

Statens institutt for rusmiddelforskning (Sirus)

SAMMENDRAG

Røyking har i løpet av noen tiår gått fra å være en utbredt vane til å bli en avvikerhandling, og dagens tobakkspolitikk preges av løpende denormalisering av *alle* former for tobakksbruk. Likevel fortsetter mange å bruke tobakk. Artikkelen belyser en mulig kulturell forklaring på dette: Ulike tobakksprodukter og forskjellige bruksmåter inngår i livsstiler med ulik status og prestisje i befolkningen og har derfor ulik legitimitet. Med teoretisk utgangspunkt i Bourdieus kultursosiologi, viser jeg at de empiriske forskjellene i sosiokulturelle praksiser (inkludert tobakksbruk) kommer til uttrykk i et helhetlig og strukturert "rom for livsstiler", som gjennom homologier er koplet til strukturen i det objektive "rommet for sosiale posisjoner". Innholdet i de ulike livsstilene legger grunnlaget for de kulturelle distinksjonsforskjellene som settes i omløp i forbindelse med tobakksbruk.

Stikkord: røyking, snus, livsstil, distinksjon, helse

ENGLISH SUMMARY

In the last decades smoking has been marginalized, and current tobacco policy is characterized by a continuous de-normalization of all forms of tobacco use. Yet, many people still use tobacco. The article highlights a possible cultural explanation for this: different tobacco products and uses are included in lifestyles of different social status and prestige, and vary in legitimacy. Drawing on Bourdieu's cultural sociology, I show that differences in socio-cultural practices (including tobacco use) are manifested in a structured 'space of lifestyles', homologous to the structure of the objective 'space of social positions'. The content of the various lifestyles lays the foundation for cultural distinctions associated with tobacco use.

Key words: smoking, smokeless tobacco, lifestyle, distinction, health

1. INNLEDNING

I løpet av de siste tiårene har det vært en markert nedgang i røyking i Norge. Andelen dagligrøykere er halvert siden midten av 1970-tallet, fra 40 % i 1976 til 20 % i 2009. En rekke folkehelsebaserte initiativ, som innstramminger i tobakksskadeloven, avgiftsøkninger og omfattende informasjonskampanjer, har bidratt til å forsterke en kulturell dreining henimot røykfrihet som ideal. Målet med denne politikken har vært å denormalisere alle former for tobakksbruk, og røyking er i dag langt på vei en stigmatisert og illegitim sosial praksis (Ritchie m.fl., 2010; Lund, 2008; Pedersen, 2008; Stuber m.fl., 2008). Samtidig har den sosiale ulikheten mellom røykere og ikke-røykere blitt mer framtrødende, etter som flere høyutdannede enn lavutdannede har sluttet å røyke (Lund m.fl., 2005).

Likevel er den gjenværende gruppen av røykere preget av en viss sosiodemografisk heterogenitet og tobakksbruk kjennetegnet av verdimeisig ambivalens, særlig blant unge. Ettersom tobakksbruk er knyttet til opplevelse av individuell autonomi, kan en streng tobakkskontroll også gi næring til politisk og kulturell motstand. I tillegg finnes meningsforskjeller mellom de ulike tobakksproduktene. De kulturhistoriske konnotasjonene til pipe- og sigarrøyking er f.eks. annerledes enn til sigarettøyking (Gately, 2001). Mens piperøyking har vært assosiert med kontemplasjon og intellektualitet, har sigaren vært koblet til økonomisk makt og rikdom. Sigaretten har befunnet seg i en mer nøytral posisjon. Dagens unge voksne betrakter imidlertid bruk av ferdigsigaretter og rulletobakk med svært ulikt blikk: Mens bruk av ferdigsigaretter fortsatt kan anses som identitetskonstruerende på en positiv måte, konnoterer rulletobakk ofte til avhengighetsproblematikk og lav status (Scheffels, 2008). Snus skiller seg på sin side fra andre tobakksprodukter ved at bruken har økt de siste årene, og ved at produktet er omgitt av forestillinger om "trendyness" i mange ungdoms- og idrettsmiljøer (Wiiium m.fl., 2009; Nordby og Wood, 2008). På denne bakgrunnen er det ikke bare rimelig å anta at det fortsatt kan eksistere statusforskjeller mellom produkter som rulletobakk, sigar, pipe, sigaretter og snus, men også at disse forskjellene vil avspeiles og opprettholdes av brukergruppens sosiokulturelle profiler, ulike livsstilsaktiviteter og måter å bruke tobakksproduktene på.

Problemstilling

I denne artikkelen skal jeg identifisere og beskrive statusforskjeller mellom ulike brukergrupper av tobakksprodukter og analysere disse forskjellene med utgangspunkt i Bourdieus (1995) teori om livsstil og smak. Fordi statusforskjeller ikke bare kommer til

uttrykk gjennom tradisjonelle mål som inntekt og utdanning, men også i forskjeller mellom forbruks- og handlingspraksiser i hverdagslivet, vil jeg søke å identifisere statusforskjellene ved å innplassere tobakksbruken i bredt definerte kollektive livsstiler. Spørsmålet som skal utforskes er om vi finner systematiske forskjeller i livsstil mellom de ulike brukergruppene av tobakksprodukter, og hva som eventuelt kjennetegner disse ulike livsstilene. Etersom livsstilsforskjeller i seg selv kan uttrykke statusforskjeller, blir det et empirisk spørsmål om forskjellene mellom tobakksbrukergruppene er så store og av en slik kvalitet (dvs. tilstrekkelig symbolladede) at de kan sies å utgjøre sentrale ”distinksjonsforskjeller” i den norske kulturen. Dette innebærer i så fall at de ikke bare må stå i avstand og opposisjon til hverandre i det sosiale rommet, men også være assosiert med andre, relativt enhetlige områder av goder og virksomheter samt med ulike kapitalstrukturer – kort sagt, habitus- og klasseforskjeller.

Mer presist vil følgende spørsmål bli søkt besvart: (a) Hvilke aktiviteter og standpunkter kjennetegner de faktiske livsstilene som kan identifiseres, og hvordan inngår tobakksbruk i de ulike livsstilene? (b) Hvilke kapitalstrukturer er forbundet med de ulike livsstilene og med tobakksbruken? For det første skal det fokuseres på forholdet mellom *bruk av snus, bruk av både snus og sigaretter, dagligrøyking, av og til-røyking og ikke-tobakksbruk* i befolkningen som helhet. For det andre fokuseres forholdet mellom *sigarrøyking, piperøyking, rulletobakksrøyking, røyking av milde sigaretter, røyking av vanlige sigaretter og bruk av snus* internt i feltet av tobakksbrukere. Gjenfinner vi de samme livsstilsforskjellene når vi kun analyserer tobakksbrukere? Så vidt jeg vet, er det ikke foretatt noen liknende systematisk sammenlikning av ulike tobakksbrukergrupper tidligere.

Poenget med en slik analyse er ikke å bidra til å stemple enkeltindivider eller tilskrive grupper essens, men snarere å belyse de underliggende maktforholdene mellom ulike livsstiler (og tilhørende identiteter) ved å sammenholde livsstilene med sosial posisjon. Ulik *habitus* basert på kapitalforskjeller innebærer at like(stilte) valg ikke kan foretas, noe som vil tendere til å produsere og reprodusere ulikheter i livsstil. Ved å identifisere og tydeliggjøre det underliggende kategoriseringssystemet, settes man som sosiolog imidlertid i stand til å forholde seg refleksivt til forskjellene (inkludert de tobakksrelaterte) – dermed oppstår også et handlingsrom til å kunne overskride det.

2. TEORETISKE FORUTSETNINGER

Tobakksbrukens sosiale kontekst

Hensikten med å benytte Bourdieus (1995) kultursosiologiske tilnærming er å fokusere på røyking og snusbruk som *sosiale praksiser*, dvs. som sosialt betingete og definerte atferder som finner sted i sosiale kontekster – kontekster som igjen bidrar til å definere hva røykingen og snusbruken betyr i dagens samfunn. Det skal handle om hvordan tobakksbruk inngår i helhetlige livsstiler, hvor aktiviteter som hva man gjør på fritiden, hvilke medier man bruker, når og hva man spiser og så videre, alle vil bli tolket som uttrykk for sosial smak – og som gjøremål som både teoretisk og empirisk vil være relatert til tobakksbruken.

Dette perspektivet er i tråd med en programmatisk dreining i internasjonal forskning henimot et eksplisitt analytisk fokus på betydningen av sosial kontekst for å forklare og forstå dagens tobakksbruk (Poland m.fl., 2006). Ved å betrakte tobakksbruk som uttrykk for en rutinisert kollektiv livsstil på gruppenivå, skiller dette analytiske perspektivet seg fra etablerte perspektiver på helseatferd, som gjerne tar utgangspunkt i tobakksbruk som individuell helseatferd (Frohlich m.fl., 2001). Programerklæringen er ikke bare teoretisk begrunnet, men henger også sammen med observasjon av at røyking i mange land i tiltakende grad forekommer mer opphopet og konsentrert – sosialt, geografisk, økonomisk – blant marginale grupper. Tydeligere enn før ser også røyking ut til å henge sammen med problemer som arbeidsledighet og familieoppløsning (Lund og Lund, 2005) samt psykiske problemer (Mykletun m.fl., 2007). Røyking er i seg selv en betydelig helserisiko, og har også vist seg å være assosiert med andre helserisikoer, som stillesittende tv-titting (Gidwani m.fl., 2002) og usunt kosthold (Coulson m.fl., 1997).

Distinksjonsforskjeller mellom ulike tobakksprodukter og ulik tobakksbruk

Historisk sett har røyking i Europa gått fra å være en overklassepraksis og uttrykk for en distingvert *habitus* på 1800-tallet til å bli folkelig og utbredt på 1950-tallet, før den nå har blitt mer av et lavstatusfenomen (Lund og Lund, 2005; Lund, 1996). I utgangspunktet er røyking uttrykk for en "elementær" smak, som også henger sammen med andre former for elementær smak som mat- og drikkevaner. Når røykingen som sosial praksis har blitt så kraftig devaluert som den har kun i løpet av noen tiår, har imidlertid ikke dette først og fremst med den fysiske smaken av røyking å gjøre, men snarere utviklingen i røykingens estetikk, som best kan beskrives som "av-estetisering". Selv om det alltid har vært – og fortsatt er – mulig å finne glamorøse framstillinger av røyking, f.eks. i internasjonale medier og på internettet, har det

overordnede blikket på røyking i tiltakende grad blitt helseorientert. Dette har skjedd gradvis etter dokumenteringen av sammenhengen mellom røyking og lungekreft i 1964, og estetisk sett er dagligrøyking i dag langt på vei uttrykk for en ”vulgær” smak.

Likevel vil blikket på røyking aldri være ”rent” estetisk; som Bourdieu påpeker, vil det alltid være sosialt konstituert. Når ulik tobakksbruk i det følgende skal forstås som uttrykk for ulik status og smak, innebærer dette at tobakksbruk fortsatt kan fungere som en mulig *distinksjonsmarkør*. Defineringen av ”gode” og ”dårlige” livsstiler, ”kule” og ”harry” tobakkspraksiser og lignende henger sammen med hvilke kategoriseringer som får gjennomslag for å *betegne* virkeligheten. Fordi røyking (i forhold til ikke-røyking) eller preferanse for ett eller flere tobakksprodukter (i forhold til andre produkter) som sosiale praksiser alltid vil være uttrykk for en klasseassosiert *habitus*, vil de også kunne kategoriseres og bedømmes på ulike måter, fordi de kan inngå i ulike klasser med ulike disposisjoner. Nå som tobakkspolitikken trekker markert i retning av denormalisering av *all* tobakksbruk, og kategoriseringen av bruk og brukere følgelig styres mot marginalisering (Pedersen, 2008), kan forskjellene i tobakksbrukernes status bli desto mer preget av deres helhetlige livsstil – og særlig av tobakksbruken som potensielt *tegn* på ulike livsstiler: I dagens norske tobakksklima synes det f.eks. ”bedre” å røyke sigar enn rulletobakk, i den forstand at statsministeren godt kan la seg avbilde med sigar, men ikke med en egenrullet sigarett. Det synes også ”verre” å røyke rulletobakk daglig enn sigaretter av og til, fordi det i tiltakende grad er lavutdannede som røyker daglig, og fordi dagligrøykere ikke signaliserer samme kontroll over egne røykevaner som de høyutdannede av og til-røykerne gjør (Scheffels og Lund, 2005; Krangle og Pedersen, 2001). I dette resonnementet ser vi hvordan tradisjonelle forestillinger og stereotyper om ulike tobakksbrugergrupper kan komme til uttrykk: sigarrøykerne er mektige og handlekraftige menn, festrøykerne er intellektuelle med selvkontroll, rulletobakksrøykerne er nikotinavhengige arbeidere osv. (Gately, 2001).

Snusbruken blir spesielt interessant i denne sammenheng, fordi dette tobakksproduktet synes å ha et annet, og muligens mer positivt meningsinnhold enn de vulgariserte røykeproduktene (Wiium m.fl., 2009; Nordby og Wood, 2008). Distinksjonens logikk tilsier da også at smaksrelaterte vaner og oppfatninger vil endres over tid. Når praksiser som har vært eksklusive blir allmenngjort eller delegitimert (slik f.eks. sigarettøyking har), vil søkingen etter eksklusivitet finne nye marker og markører (som f.eks. snus) (Bourdieu, 1995: 32–33).¹ Men selv om det nå, muligens, står en ny generasjon ungdom klar til å favorisere snusen – en generasjon uten historiske assosiasjoner til snus og skråtobakk som ”griseri” – innebærer ikke dette at snus og snusbruk automatisk vil bli tegn på høy status. Tilkjenning av

høy status til en person eller aktivitet vil også være avhengig av at personen har en relativt høy "kapitalmengde", eller at aktiviteten tilkjennes verdi ut fra den sosiokulturelle konteksten den inngår i (og eventuelt står i opposisjon til). Snusbruk kan følgelig oppnå høyere status enn annen tobakksbruk ved at livsstilsaktivitetene den knyttes til, har en høyere status enn livsstilsaktivitetene øvrig tobakksbruk inngår i.

Homologier mellom livsstilsrom og rommet for sosiale posisjoner

Bourdieu's analytiske grep i *Distinksjonen* (og mange andre arbeider) består i å konstruere flere og ulike geometriske rom, som deretter studeres både separat og i sammenheng, med hensyn til sammenfall og forskjeller. *Rommet for livsstiler* konstrueres ved hjelp av opplysninger om en rekke livsstilsområder, mens *rommet for sosiale posisjoner* konstrueres ved hjelp av opplysninger om økonomisk og kulturell kapital, samt andre relevante bakgrunnsvariabler (som kjønn, alder osv.). Deretter starter søkingen etter *homologier*, nemlig sammenfall mellom punktene i livstilssrommet og punktene i rommet for sosiale posisjoner, som samlet utgjør det sosiale rommet.

Mens analysen av livstilssrommet vil få fram meningsbaserte relasjoner, vil analysen av sosiale posisjoner vise hvilke differensieringsmekanismer som er virksomme i det samfunnet man studerer, og dermed også hvilke maktrelasjoner som er mest framtrødende i det sosiale rommet. Jeg forventer å finne støtte til Bourdieus to hovedprinsipper for differensiering, det vil si en tendens til at den samlede kapitalmengden vil være den primære sosiale differensieringsmekanismen, mens forholdet mellom økonomisk og kulturell kapital ("kapitalkomposisjonsprinsippet") vil være av sekundær betydning.

Konstruksjonen av rommet for sosiale posisjoner vil også innebære en konstruksjon av samfunnsklasser, ved hjelp av relevante indikatorer på henholdsvis økonomisk og kulturell kapital. Klasser i denne forstand kan forstås som et forklarende klassifiseringsprinsipp for *habitus*, fordi den konstruerte modellen av klassen (som statistikkprogrammet vil kunne foreta for oss) identifiserer og definerer "avstander som kan *predikere* møter, affiniteter, til og med begjær" i livsstilsrommet (Bourdieu, 1995: 39, min kursivering).² Poenget med å plassere tobakkspraksisene i det nasjonale sosiale rommet, er å åpne for analyser av avstander mellom de ulike kollektive livstilskontekstene tobakksbruk inngår i. Ved å kople analysen av livsstil med sosial posisjon, blir det mulig å belyse maktrelasjoner knyttet til tobakksbrukens sosiale topografi, og illustrere hvordan tobakksbruk på en og samme tid kan være knyttet til både marginalisering og normalitet, ut fra de ulike brukergruppens plassering i det sosiale rommet. Analysen av kollektive livsstiler belyser også tobakkspraksisenes lokalisering i

konkrete miljøer, samt aspekter ved sosial identitet og symbolsk forbruk som bidrar til å definere innholdet i livsstiler og distinksjonsforskjeller mellom dem (Poland m.fl., 2006).

3. METODE

Data

Datamaterialet er hentet fra *Norsk Monitor 2007*, en omfattende spørreundersøkelse foretatt i regi av Synovate (nå IPSOS MMI). Et representativt utvalg av den norske befolkningen ble bedt om å svare på en rekke spørsmål knyttet til sosiale gjøremål, politiske oppfatninger og kulturelle verdier (se Hellevik (2008) for en omfattende presentasjon av undersøkelsens design og opplegg). Datainnsamlingen foregikk høsten 2007. For å bedre representativiteten, er datamaterialet vektet etter kjønn, alder og region (N=3775).

I Norsk Monitor belyses en rekke livsstilskomponenter. I tillegg til tobakksbruk, skal jeg i denne artikkelen konsentrere meg om følgende livsstilsområder: *mediebruk og medieinteresse, bruk av teknologi, fysisk aktivitet, spise- og drikkevaner, reise- og ferievaner, forbruksvaner samt kulturell deltakelse*. I tråd med Bourdieus teoretiske holisme har jeg valgt å inkludere variabler fra samtlige av disse områdene og underlegge dataene en multippel korrespondanseanalyse (Le Roux og Rouanet, 2010; Hjellbrekke, 1999).

Utvelging av livsstilsindikatorer

I tillegg til en teoretisk ambisjon om holisme, er det også av metodiske hensyn avgjørende å ha stor temamessig og balansert spredning på spørsmålene. Dette er for å unngå at noen av livsstilsområdene vil dominere på bekostning av andre i korrespondanseanalysens konstruksjon av rom (Le Roux og Rouanet, 2010: 38). Likevel har det vært en utfordring å velge ut de mest relevante indikatorene fra hvert livsstilsområde. Den multiple korrespondanseanalysen har som ett av sine fremste kjennetegn at den er velegnet til å håndtere mange variabler på en gang, og langt mer velegnet enn de fleste andre teknikker for multippel variabelanalyse (Rosenlund, 2009: 78–83). Like fullt må antallet variabler avgrenses. For det første er dette viktig for å holde oversikt i fortolkningsarbeidet. For det andre vil den forklarte variansen gjerne synke jo flere variabler som inkluderes i modellen. Modellen blir ikke nødvendigvis mer dekkende for den underliggende virkeligheten jo flere variabler som inkluderes. Vel så viktig er det å identifisere hvilke variabler som er avgjørende for *konfigurasjonen av den underliggende strukturen*.

Utvelgingen av enkeltindikatorer (i form av variabler) til korrespondanseanalysen er derfor basert på en kombinasjon av teoretiske og statistiske argumenter. Det viktigste hensynet har vært at de mest utbredte gjøremålene og de antatt viktigste sosiale arenaene (inkludert røykearenaer) fra hvert livsstilsområde burde være representert. F.eks. måtte

mediebruksmålene inkludere bruk av de viktigste mediekanalene – som NRK, Aftenposten og kino, mens målene for spise- og drikkevaner måtte inkludere sentrale måltider som frokost og middag.

Hvert svaralternativ utgjør en såkalt ”modalitet”. I alt benyttes det 5 modaliteter for tobakksbruk,³ 48 for mediebruk,⁴ 14 for medieinteresse,⁵ 14 for teknologibruk,⁶ 10 for fysisk aktivitet,⁷ 35 for spise- og drikkevaner (inkludert alkoholholdige drikker),⁸ 20 for reise- og ferievane,⁹ 15 for forbruksvaner,¹⁰ 18 for kulturell deltakelse og andre aktiviteter¹¹ samt 18 for enkelte relevante holdninger og verdier¹². I alt er det anvendt 197 modaliteter basert på 84 variabler.

Bakgrunnsvariablene som skal benyttes til å ”forklare” livsstilsrelasjonenes plassering i det sosiale rommet er personlig inntekt (mål på økonomisk kapital), høyeste fullførte utdanning (mål på kulturell kapital), hvor mange bøker man leste sist år (mål på kulturell kapital) i tillegg til kjønn, alder, stilling i samfunnsformasjonen, bransje, offentlig/privat ansatt og foreldres utdanningsnivå. Det er benyttet i alt 55 supplementære punkter.¹³

I analysen som kun er basert på tobakksbrukerne, er det anvendt mer omfattende mål på tobakksbruk, nemlig hvilket tobakksprodukt man bruker (sigar, pipe, rulletobakk, milde sigaretter, vanlige sigaretter, snus), røykevaner (røyker daglig, røyker av og til, røyker aldri), hvor mange sigaretter man røyker daglig (røyker ikke daglig, 1–4, 5–9, 10–14, 15 eller flere) og snusvaner (bruker snus daglig, bruker snus av og til, bruker aldri snus).¹⁴

Multipel korrespondanseanalyse

Jeg benytter multipel korrespondanseanalyse (MCA) i statistikkprogrammet SPAD 7.3 til å innringe røykevaner og disses koplinger til andre livsstilsaktiviteter i Norge.

Korrespondanseanalyseteknikken er deskriptiv, i den forstand at den søker å tilpasse modellen til strukturen i de observerte dataene, ikke omvendt, slik praksis er i kausalorientert statistikk (Hjellbrekke, 1999: 7–8). Teknikken har vært beskrevet som en geometrisk variant av faktoranalyse, basert på beregning av kjikvadratavstand i en krysstabell – dvs. avstand mellom (a) fordeling ved statistisk uavhengighet og (b) observert fordeling (Clausen, 1998). I denne artikkelen er en individ x spørsmål-tabell (med individene ordnet vertikalt som rekkevariabelen og alle svarkategoriene horisontalt som kolonnevariabelen) benyttet. Korrespondanseanalysen presenterer de samlede avvikene for alle svarkategoriene i faktorielle plan, som deretter uttrykkes som kryssende akser i et flerdimensjonalt geometrisk rom. Som i regulær faktoranalyse blir det en tolkningsoppgave for forskeren å sette navn på

de underliggende dimensjonene som identifiseres, ved hjelp av de kjennetegnene som modalitetene som særlig bidrar til å forme dem, innehar.

Vanligvis kommer man langt i tolkningsarbeidet med å ta utgangspunkt i de to (eller eventuelt tre) første faktorene korrespondanseanalysen trekker ut. Sosiologisk sett forklares også de sterkeste avvikenes struktur best ved hjelp av de to første aksene (Bourdieu, 1995: 71). Den mest korrekte framgangsmåten for å bestemme antall akser man skal tolke, er imidlertid å ta utgangspunkt i de enkelte aksenes varians. *Modifiserte rater i prosent* er et uttrykk for forklart varians, og de kumulerte modifiserte ratene legges til grunn for hvor mange akser som bør fortolkes. Tommelfingerregelen er at cirka 80 % av den totale variansen vil være tilstrekkelig (Le Roux og Rouanet, 2010: 51–52; Hjellbrekke, 1999: 45).

I arbeidet med å sette navn på dimensjonene, skjeler man særlig til det såkalt *absolutte bidraget som modaliteten gir til aksens varians*. Målet Ctr er et uttrykk for dette. Når det gjelder hvilke modaliteter som bør med i fortolkningen, er tommelfingerregelen å inkludere alle modaliter som gir et bidrag over gjennomsnittet (Le Roux og Rouanet, 2010: 52).

Fordi den multiple korrespondanseanalysen er deskriptiv, er den ikke basert på de samme strenge forutsetningene om antall observasjoner, (ko)linearitet og normalfordeling som multivariate statistiske analyseteknikker for forholdet mellom uavhengige og avhengige variabler er. Korrespondanseanalysen ”nøyer seg” med å analysere samtlige relasjoner mellom de aktive variabelkategoriene i modellen man velger som kategoriske data, med sikte på å identifisere strukturen i svarfordelingene (Clausen, 1998).

Sammenfallene mellom livsstil og sosial posisjon kan likevel i en viss forstand ”forklares” dersom de belyses empirisk ved hjelp av en av følgende to strategier, evt. som en kombinasjon av begge (Rosenlund, 2009: 80–82): Dersom rommet for sosiale posisjoner er basert på statistisk reliable bakgrunnsvariabler, og disse behandles som aktive (dvs. konstituerende) punkter i konstruksjonen av rommet, produseres et ”prediktivt kart”, hvor livsstilsvariabler deretter kan entres som supplementære punkter (”variabler som skal forklares” av bakgrunnsvariablene). Alternativt kan man anvende en invers strategi og la livsstilsvariablene utgjøre analysens aktive punkter, noe som da vil gi et nettverk av interrelaterte ”avhengige” variabler som kan beskrives ved hjelp av bakgrunnsvariablene. Uansett hvilken av de to empiriske tilnærmingene man velger, er tanken at de helhetlige livsstilene vil være ”betinget” av helheten av de strukturelle bakgrunnsrelasjonene. Dette kan forstås delvis analogt til regresjonsanalysen, og i tråd med skillet mellom uavhengige og avhengige variabler, dog med den viktige forskjell at det som studeres er forholdet mellom

deskriptivt framkomne nettverk av interrelaterte faktorer (rommet for aktive punkter) og de enkelte supplementære punktenes innplassering i dette nettverket.

I det følgende vil jeg, dels av plasshensyn, dels fordi hovedfokuset i artikkelen er på livsstil, utelukkende presentere analyser basert på livsstilsindikatorer som aktive kategorier og sosial posisjon som supplementære kategorier. Dette er også den strategien Bourdieu (1995: 75) selv benyttet i *Distinksjonen*.

Til slutt må det understrekes at analysen er basert på tverrsnittsdata. Selv om artikkelen i teoretisk forstand belyser kulturelle prosesser, presenteres ingen studie av prosesser på et empirisk nivå. Et prosessuelt element representeres likevel i dataanalysen gjennom korrespondanseanalysens underliggende behandling av modalitetene som vektorer (med retning og avstand til rommets sentrum) og dermed som indikatorer på relasjoner som alltid er uttrykk for sosiale orienteringer (Rosenlund, 1995).

4. RESULTATER

Per 2007 er det en drøy tredjedel av den norske befolkningen som oppgir å bruke en eller annen form for tobakk. Det er 25 % som røyker daglig eller av og til, mens 11 % bruker snus, eventuelt i kombinasjon med sigaretter (tabell 1). I befolkningen som helhet er ikke-røykerne i klar majoritet.

[TABELL 1 OMTRENT HER]

Når vi kun ser på tobakksbrukerne og produktpreferansene blant disse, finner vi at sigaretten er det dominerende tobakksproduktet. 41 % av tobakksbrukerne røyker vanlige sigaretter, 21 % ”milde” sigaretter, mens 25 % røyker ”rullings”, 8 % sigar og kun 1 % pipe. 23 % av tobakksbrukerne oppgir å bruke mer enn én type produkt.

Konstruksjon av livsstilsrommet

Den første multiple korrespondanseanalysen er foretatt på befolkningen som helhet. Etersom dataene er landsrepresentative, kan livsstilsstrukturene som avdekkes her forstås som gjeldende for nasjonen som helhet.

[TABELL 2 OMTRENT HER]

Tabell 2 viser aksenes varians i korrespondanseanalysen, samt de modifiserte ratene som ligger grunn for avveiningene om antall akser det er rimelig å ta med i den videre analysen. Den forklarte variansen til akse 1 er 6,40 %, mens den for akse 2 er 4,05 %. Fordi den kumulerte modifiserte raten av akse 1 og 2 er 77 % – dvs. nær tommelfingerregelen om 80 % – nøyer jeg meg med kun å analysere de første 2 dimensjonene.

De modalitetene som gir et bidrag til aksenes varians over gjennomsnittet, er tatt med i fortolkningen av disse to aksene. I dette tilfellet blir gjennomsnittet $100/197 = 0,51$.

Modaliteter med en ctr-størrelse høyere enn 0,51 på akse 1 eller 2 er derfor gjengitt i figur 1.¹⁵

Den første (horisontale) dimensjonen som korrespondanseanalysen får fram, er et uttrykk for livsstilsmotsetninger i *generelt aktivitetsnivå* (inkludert hjemme/ute-orientering) og i *teknologi* (sml. figur 1). Her går hovedmotsetningen mellom en passiv hjemmelivsstil og lite bruk av teknologi på den ene side og en aktiv sosial utelivsstil og omfattende teknologibruk og -kjennskap på den andre. Til venstre på akse 1 finner vi en oppsamling av

modaliteter hvorav de fleste uttrykker et ”passivt” standpunkt til en rekke av livsstilsgjøremaalene det fokuseres på i denne analysen. Til høyre på akse 1 finner vi en oppsamling av modaliteter som står i kontrast til dem til venstre på aksene: i tillegg til utbredt bruk av ny digital teknologi, finner vi her en rekke indikatorer på et aktivt uteliv og at mye mat og drikke inntas på utesteder eller ”underveis”. Snusbruken (også i kombinasjon med sigaretter) har sin plass her. De andre modalitetene for tobakksbruk har derimot liten betydning for denne aksene.

[FIGUR 1 INN OMTRENT HER]

Den andre (vertikale) dimensjonen er et uttrykk for livsstilsmotsetninger knyttet til *kulturell konsumpsjon* og *helse*. Denne dimensjonen får fram en motsetning mellom populærkulturell underholdning og ”anti-helse” på den ene side og seriøs kultur- og helseorientering på den andre. Dette er også aksene som tobakksbruk særlig bidrar til. Nederst på akse 2 finner vi en opphopning av modaliteter som indikerer liten interesse for finkultur og sunnheitsidealer, men desto større interesse for underholdningen på kommersielle fjernsynskanaler, spill, ”fast food” – og tobakk. Øverst på akse 2 finner vi motsatsen: deltakelse i finkulturelle aktiviteter og bruk av seriøse medier (Aftenposten), sunnheitsidealer og et aktivt ikke-tobakksstandpunkt.

Disse strukturelle tendensene definerer de viktigste motsetningene i det norske livsstilsrommet. (Som vi senere skal se, er de også uttrykk for klare sosiale mønstre.) I tillegg kan vi identifisere fire relativt distinkte livsstiler, og innholdet i dem, på en mer entydig måte, ved å ta utgangspunkt i de fire kvadratene i plottet.

Livsstilen som innringes i nedre venstre kvadrant, kan beskrives som *passiv og underholdningsorientert*. Dette er en livsstil hvor man ikke har vært i museum, i teater eller på kunstutstilling det siste året, og hvor man ikke bor på hotell i forbindelse med jobboppdrag. Dersom man reiser på utenlandsferie, foretrekker man pakkelsøsninger framfor å arrangere og booke turen selv. Her trenes det lite og brukes heller aldri frukt som snacks. Mangelen på interesse for sportslige aktiviteter avspeiles i at det aldri handles i sport- og villmarkskjeden XXL. Livsstilen er kjennetegnet av mye fjernsynstitting, særlig på kommersielle tv-kanaler som TV 2 og TVNorge, og lesing av Se og Hør. Holdningsvariablene som er inkludert i analysen viser at dette er en livsstil hvor man mener at u-hjelpen må reduseres, og at det er galt at det stadig blir flere restriksjoner på hvor det er lov å røyke. Country og western er vanlig musikksmak. Dette er livsstilsrommet for dagligrøyking.

Livsstilen som innringes i øvre venstre kvadrant er også kjennetegnet av mye mediebruk, men av en annen type enn i forrige livsstil. Her er det NRKs kanaler som foretrekkes, i klar kontrast til de kommersielle. Man liker ikke rock, men klassisk musikk. Her brukes det lite teknologi: det benyttes ikke søkemotorer på internett, man har ikke mobiltelefon med mp3-spiller i husholdet, og det benyttes sjelden kort når det handles i butikk. Aktivitetsnivået er ikke veldig høyt, men sunnhetsprofilen i kostholdet er relativt tydelig: man spiser frokost hver dag og unngår både cola og potetgull. Dette er også et segment hvor det ikke røykes eller brukes snus i det hele tatt – med andre ord, en livsstil uten bruk av tobakk. Vi kan kalle denne livsstilen for *passiv og seriøs*.

Den tredje livsstilen vi kan innringe (øverst, til høyre), kjennetegnes av høyt aktivitetsnivå og tilsynelatende mange ressurser. Denne livsstilen er på mange måter posisjonert i diametral opposisjon til den passive underholdningslivsstilen og kan da også betegnes som *aktiv*. Her finner vi omfattende kulturell deltakelse (kunstutstillinger, teater, kino) og mange tegn på ”god smak”. Man liker jazz og leser Aftenposten daglig. Det reises mye med tog, og det er vanlig å bo på hotell i forbindelse med jobbgjæringer. Man foretrekker å arrangere og booke sine fly- og feriereiser selv. Flere av aktivitetene finner sted sammen med andre, om det nå er trening med venner/kolleger og eller middag med venner. Denne livsstilen kjennetegnes av at man ofte drikker alkohol, inkludert vin på restaurant, men også av fysisk aktivitet, som godt kan være et typisk sommerferiegjøremaal. Her leser man Fjell og Vidde og handler ”av og til” på XXL, men ”sjelden” på 7-Eleven. Dette er et segment som mener at u-hjelpen bør opprettholdes på dagens nivå eller snarere økes. Man er gjerne fagorganisert, men ikke i LO. I den grad det benyttes tobakk i dette segmentet, dreier det seg om røyking av og til (”festrøyking” o.l.).¹⁶

Den fjerde og siste livsstilen vi kan identifisere, kan karakteriseres som *ungdommelig* (nederst, til høyre). Dette er et segment som i mindre grad foretrekker NRKs etablerte tilbud, men heller går for nisjemagasiner som FHM (for unge menn), Cosmopolitan (for unge kvinner) eller P4. Nettmedier er også sentrale her, noe som avspeiles i at søkemotorer på internett benyttes daglig og at internett er viktigste nyhetskilde. Her brukes det kort i butikk daglig, og man har ofte mobil med mp3-spiller i husholdet. Kostholdet er ikke utpreget sunt, og vi finner mye bruk av ”kjappmat”, enten fra gatekjøkken, 7-Eleven eller som ”take away”. Cola og potetgull er også vanlig. I tillegg finner vi en tendens til ikke å ha spist frokost siste uke i det hele tatt, men så er da også dette en livsstil hvor et standpunkt om at jeg ”ikke er opptatt av å leve sunt eller holde meg i god form” er mer utbredt enn i andre livsstiler. Likevel er fotball en sportsaktivitet som mange deltar i. Musikksmaken kjennetegnes av hip hop og

rap eller rock. Dette er et segment som synes risikovillige; de er åpne for å foreta tatovering på kroppen, og innrømmer at de av og til drikker mye alkohol for å få mer intense opplevelser. Dette er snusbrukernes livsstil, både de som kombinerer snus og sigaretter, og de som kun bruker snus.

Homologier mellom livsstiler, tobakksbruk og sosial posisjon

Figur 2 viser plottet over sosiale posisjoner som framkommer når vi projiserer inn fordelingene for sosiodemografi, kapitalindikatorer og tilknytning til arbeidslivet i det allerede konstruerte livsstilskartet. Tanken bak bruken av bakgrunnsvariablene som supplementære punkter, er at disse kan betraktes som strukturerende for den observerte livsstilsstrukturen (Rosenlund, 2009: 80–82).

[FIGUR 2 OMTRENT HER]

Vi ser at aldersvariabelen plasserer seg langs den første horisontale dimensjonen på en systematisk måte, noe som innebærer at motsetningene i generelt aktivitetsnivå og teknologibruk også blir et uttrykk for lav (til høyre) versus høy (til venstre) alder. Det samme gjelder personlig inntekt, som plasserer seg ganske systematisk langs den horisontale akse, idet den strekker seg fra lav mot høy når vi går fra venstre mot høyre på akse. Også utdanningsvariabelen plasserer seg delvis langs den horisontale akse og da ganske parallelt til inntekt. Det samme gjør foreldres utdanningsnivå, noe som indikerer at utdanningskapitalen gjerne går i arv mellom generasjonene. I tillegg er denne første dimensjonen uttrykk for en viktig motsetning mellom de som er i arbeid (eller på vei inn i arbeidslivet) til høyre, og de som ikke er arbeid, enten fordi de er alderspensjonister, trygdet eller gift uten eget betalt arbeid til venstre.

Dette peker i retning av at den første livsstilsdimensjonen som korrespondanseanalysen identifiserer – motsetningene i generelt aktivitetsnivå og teknologi – også er et uttrykk for samlet kapitalmengde (dvs. økonomisk pluss kulturell kapital) når vi går fra venstre mot høyre. Bildet er imidlertid ikke helt entydig, for posisjonsvariablene legger seg også delvis langs den vertikale dimensjonen. Spesielt gjelder dette for utdanningsvariablene, hvor vi ser at livsstilmotsetningene i kulturell konsumpsjon og helseorientering også kan forstås som uttrykk for kort (grunn- eller videregående skole) versus lang (høyskole eller universitetet) utdanning når det gjelder respondentenes eget utdanningsnivå – samt mellom videregående og universitetsnivå når det gjelder foreldres

utdanning. Den andre dimensjonen skiller altså mellom mengde kulturell kapital, noe som understrekes av at også antallet leste bøker sist år plasserer seg fra nederst (leser ikke bøker) til øverst (mer enn 10 bøker).

Når det gjelder akse 2, finner vi *ikke* en klar motsetning mellom høy kulturell kapital og høy økonomisk kapital, slik Bourdieu har gjort i Frankrike, selv om akse 2 riktignok får fram en viss motsetning mellom kulturfeltet og det økonomiske felt når vi ser på respondentenes bransje- og sektortilknytning. Akse 2 er også et uttrykk for forskjeller mellom offentlig og privat sektor. Øverst finner vi en opphopning av ansatte i offentlig sektor (undervisning/forskning, offentlig administrasjon og helse/sosialvesen), mens vi nederst finner ansatte i varehandel/butikk, industri/håndverk og samferdsel, oftere ansatt i privat sektor. I tillegg uttrykker dimensjonen en klasseaktig motsetning mellom funksjonærer og ledere (øverst) og arbeidere (nederst).

Hvis vi i tillegg ser på hvilke posisjoner som er framtreddende i de fire kvadratene, ser vi at nedre venstre kvadrant er preget av lavt utdanningsnivå, relativt lave inntekter og status som trygdet eller arbeidsledig. Vi husker at dagligrøykingen er lokalisert her. Øvre venstre kvadrant, som vi så var ikke-røykernes passiv-seriøse livsstil, preges av at mange av individene er alderspensjonister og dermed høyt i alder. Øvre høyre kvadrant kjennetegnes av en betydelig mengde økonomisk og kulturell kapital. Segmentet preges av høy utdanning og inntekt samt stilling som funksjonær, leder eller selvstendig næringsdrivende. Foreldrene har også oftere universitetsutdanning. Det er her vi særlig finner av og til-røykerne. Det fjerde og siste segmentet preges derimot av at respondentene er unge. Statusmessig er de enten under utdanning (elever/studenter) eller arbeidere/operatører. Dette er snusbrukernes segment.

Livsstilsmotsetninger i tobakksfeltet

Den neste analysen som skal presenteres er basert på den samme empiriske modellen som over, men nå med kun tobakksbrukerne som utvalg. I tillegg ble det benyttet andre mål på tobakksbruk, blant annet hvilket tobakksprodukt man bruker (sml. tabell 1).

[FIGUR 3 OMTRENT HER]

Analysen som kun tar for seg tobakksbrukerne, viser at livsstilsmotsetningene som strukturerer totalbefolkningens livsstilsrom også er strukturerende for tobakksbrukernes livsstilsrom. I tillegg plasserer bruken av de ulike tobakksproduktene seg i ulike hjørner av tobakksfeltet (se figur 3; av formidlingshensyn er ikke øvrige modaliteter gjengitt her). I

hjørnet for den passiv-underholdningsorienterte livsstilen finner vi røyking av rulletobakk. Her finner vi dessuten det antatt høyeste forbruket av tobakk (målt i antall sigaretter), noe som kan indikere at nikotinavhengigheten er sterk. I hjørnet for den passiv-seriøse livsstilen røykes det pipe og milde sigaretter, mens det i rommet for den aktive livsstilen er vanligere med av og til-røyking – f.eks. av sigar. Til sist har vi den ungdommelige livsstilen, hvor særlig snusen råder.

Når vi ser på sosial posisjon (heller ikke gjengitt her), finner vi at den kulturelle kapitalen (vertikalt) skiller mindre blant tobakkbrukerbefolkningen enn i totalbefolkningen, mens den samlede kapitalen plasserer seg enda mer entydig langs den horisontale aksene, som altså er et uttrykk for lite kapital (til venstre) og deretter gradvis mer kapital (mot høyre). Dette betyr at vi også finner en statusskillelinje internt i tobakksfeltet, hvor dagligrøykingen (særlig av rulletobakk) til venstre er "lavstatus", mens av og til-røykingen (gjerne av sigar) og snusbruken (til høyre) har mer karakter av "høystatus".

5. DISKUSJON

Denne analysen har ekstrahert ulike livsstilsområder som distinktive for de ulike tobakksbrugergruppene. Dette indikerer i seg selv at ulike tobakksprodukter inngår i ulike livsstiler, og at tobakksproduktene vil ta verdimeessig farge av de sosiale kontekstene og livsstilene de inngår i. Men dette indikerer også at tobakksproduktene defineres i forhold til hverandre – en som røyker ”av og til” er følgelig ikke en variant av en dagligrøyker, men en *motsats*. Dagligrøykere skiller seg da også fra den gjennomsnittlige befolkningen og av og tilrøykerne på andre livsstils- og posisjonsvariabler enn det snusbrukerne gjør.

En betydelig andel av *dagligrøykergruppen* befinner seg i dag utenfor sentrale samfunnsarenaer og synes et stykke på vei ekskludert fra typiske gjøremål som andre grupper i større grad tar del i. Det lave inntektsnivået, og stillingen som trygdet eller utenfor arbeidsstyrken, peker i retning av at dette til dels er marginaliserte individer, hvis deltakelse i sosialt og kulturelt liv ut fra denne analysens empiriske modell synes å begrense seg til vikarierende erfaringer gjennom kommersielle tv-kanaler og presse. Det er også blant dagligrøykerne vi finner en viss opphopning av de livsstilsfaktorene som ansees som problematiske i folkehelseperspektiv (lite fysisk trening, mye fjernsynstitting, usunne kostvaner) og som man også har funnet i andre land. Dette er en livsstil sentrert rundt hjemmet.

Snusbrukerne ser derimot ut til å ha en livsstil kjennetegnet av mange tegn på ungdommelighet, som teknologikyndighet og et aktivt uteliv. Som vi har sett, plasserer snusbrukerne seg høyt på akse for samlet kapital i totalbefolkningen (som særlig er uttrykk for inntekt og foreldrenes utdanningsnivå), men lavere på akse for kulturell kapital og stilling. Snusbrugergruppen er også preget av en viss polarisering i sosial posisjon mellom de snusbrukende elevene/studentene (som har potensial til å opparbeide seg mer kapital over tid) og de arbeiderne som bruker snus (som ikke kan sies å ha det samme potensialet).

Den gruppen tobakksbrukere som har den relativt sett høyeste statusen i dag, er *av og til-røykerne*. Det er livsstilsprofilen til denne gruppen tobakksbrukere som ligger tettest opp til den mest prestisjefylte livsstilen i Norge, og disse tobakksbrukerne har også mer til felles med de som ikke røyker enn med dagligrøykerne og snusbrukerne. Det er først og fremst livsstilsprofilen til dagligrøykerne og snusbrukere (særlig de som kombinerer snus med sigaretter) som skiller seg fra gjennomsnittet av befolkningen, og som derfor fungerer mest distingverende og atskillende i det sosiale rommet. Dette kan også avleses ut fra de ulike tobakksbrugergruppenes avstand til origo (se figur 1).

Metodiske begrensninger

I denne artikkelen har jeg, i Bourdieus ånd, lett etter prinsipper for differensiering i Norge 2007 – pre finanskrisen – og benyttet korrespondanseanalyse til å identifisere strukturer, og motsetninger i strukturer, på. Det kan innvendes at datasettet ikke lenger er helt dagsaktuelt og at marginaliseringen av røykerne antakelig har økt siden 2007. Andelen røykere i befolkningen har gått ytterligere ned siden dette, samtidig som enda et denormaliserende tiltak, forbudet mot synlig oppstilling av tobakksvarer, ble vedtatt i 2009. Forbudet mot røyking på utesteder (”røykeloven”) var imidlertid gjennomført på datainnsamlingstidspunktet, og symbolsk sett er nok dette det viktigste og mest stigmatiserende tiltaket i nyere tid, ettersom det så tydelig bidro til å synliggjøre røykerne utendørs i offentlige rom. Uansett vil en eventuelt tiltakende marginalisering antakelig bestyrke snarere enn avkrefte studiens funn, som jo har hatt som mål å identifisere forskjeller.

Det er riktignok en svakhet ved korrespondanseanalysen at de statistiske sammenhengene mellom modalitetene ikke signifikantstestes i tradisjonell forstand.¹⁷ Likevel, dersom vi forutsetter at utvalget av respondenter som har besvart undersøkelsen er representativt for den norske befolkningen – og vi har ingen indikasjoner på at systematiske seleksjonseffekter har vært i virksomhet (Hellevik, 2008: 132–136) – er det grunn til å ha tillit til at konstruksjonen av det sosiale rommet avdekker reelle og virksomme underliggende strukturer i livsstil og sosial posisjon. De homologe sammenfallene mellom strukturen for livsstiler og strukturen for sosiale posisjoner er dermed et empirisk uttrykk for ulike *habitus* i det norske sosiale rommet.

En begrensning ved denne statistiske tilnærmingen til studie av praksiser er imidlertid at subjektets stemme forsvinner. Der Bourdieu søkte å ta hensyn til dette ved å supplere de kvantitative studiene med kvalitative intervjuer eller andre tekstlige data, har jeg ikke gjort noen liknende grep, ettersom dette er en sekundæranalyse. Det er derfor viktig med bevissthet omkring de mulige sosiale funksjonene en analyse som dette kan ha. Den empirisk baserte konstruksjonen av livsstiler som er presentert her, bidrar til å identifisere den underliggende strukturen i det kategoriseringssystemet som, når det tas i bruk i praksiser og virksomheter, igjen aktiveres som et symbolsk system (eller ”språk”). Dette symbolske systemet kan både virke atskillende og distingverende og dermed være potensielt stigmatiserende for enkelte grupper. Heller ikke forskeren står utenfor dette kategoriseringsarbeidet, men deltar selv ved å anvende språket som persepsjonskategorier og virkelighetskonstruksjon.

Fortolkninger

Tradisjonelt har tobakksbruk vært en måte tenåringer har kunnet uttrykke personlighet, stil og identitet på, og derigjennom framstå som noe annet enn ”grå og gjennomsnittlig”.

Sigarettøyking kan nok fortsatt fylle en slik funksjon i ungdomsmiljøer, hvor mange kan være rede til å ta helserisikoer for å oppnå status og innflytelse (Haines m.fl., 2008; Plumridge m.fl., 2002). I internasjonal sammenheng er imidlertid Norge og Sverige i en særegen situasjon, ved at snus er et lovlig omsettelig tobakksprodukt. De siste tiårene har vi sett en snusbølge blant norsk ungdom, og blant menn under 25 år er det i dag flere som bruker snus enn som røyker (Folkehelseinstituttet, 2012). Mye tyder på at dagens snusbølge har fanget opp mange av dem som tidligere ville ha begynt å røyke. Samtidig bærer snusbrukergruppa kjennetegn som indikerer at snusproduktet kan ha appell også til andre grupper enn de som vanligvis har blitt røykere, særlig pga. assosiasjonene til sportsmiljøer (Alaranta m.fl., 2006; Melnick m.fl., 2001). Snus kan derfor spille en viktig distinksjonsfunksjon blant unge, ved at snusbrukerens livsstil både skiller seg fra sigarettøykerne og de ”nøytrale” ikke-røykerne. Snusbruk utgjør en form for symbolsk forbruk i en ungdommelig livsstil, og veksten i snusbruk også blant unge jenter kan indikere at det er snus snarere enn sigaretter som i dag er det mest identitetsdefinerende tobakksproduktet blant unge (Lund m.fl., 2008). Men ”ungdommeligheten” som er assosiert med snusbrukernes livsstil er ikke nødvendigvis en egen form for kapital i det store bildet som det nasjonale sosiale rommet utgjør, selv om mange av de distinktive tegnene på en ungdommelig livsstil sikkert kan gi høy status, både i avgrensede subkulturelle ungdomsgrupperinger og internt i tobakksfeltet. Det faktum at snus særlig brukes av unge menn, med en livsstil preget av høy teknologisk kompetanse og aktivt sosialt uteliv, indikerer at snus brukes av sosiale grupperinger som fremdeles vil kunne erverve seg mer av både økonomisk og kulturell kapital. Om relativt kort tid vil mange av dem dermed kunne innta mektigere posisjoner i samfunnet enn de befinner seg i i dag. Dersom dagens snusbrukere fortsetter å bruke snus i framtida, kan dette innebære at gruppen som helhet vil bli mektigere statusmessig. En annen mulighet er derimot at gruppen vil fortsette å befinne seg midt-på-treet statusmessig, fordi snusbrukerne med mest kapital i større grad vil slutte å bruke snus (slik vi har sett med røykeslutt). Kunnskapen om hvem som slutter med snus er imidlertid mangelfull, også i Sverige, hvor man lenge har hatt en vesentlig større andel snusbrukere enn i Norge.

Den kanskje tydeligste distinksjonen som er avdekket i denne studien, ligger i de mest kapitalsterke gruppenes (den bedrestilte middelklassen) avvisning av tobakksprodukter som en del av sin livsstil – som også vil være den mest prestisjefylte. Middelklassen har langt på

vei sluttet å røyke, og sigaretter passer i liten grad inn i livsstiler preget av selvkontroll og helsefokus. Alternativt åpner middelklassen for litt festrøyking eller en sigar ved spesielle anledninger. Utøvelse av symbolsk makt om tobakk kan nettopp innebære gjennomslag for en slik "forskjønnende" forståelse av at dette er en annen og mer legitim måte å bruke tobakk på, som det heller ikke stilles samme kritiske spørsmålsteget ved som dagligrøyking. Selv av og til-røyking av "rullings" synes nå å fungere som en distinksjonsmarkør blant ressurssterke unge voksne i storbyen (Tokle, 2010). Det kan også være et element av kulturell motstand ved denne formen for røyking, samtidig som den er forenlig med en selvforståelse som autonom ikke-røyker og i tråd med helsemyndighetenes ønske om å komme tobakksproblemet til livs (Katainen, 2010). Dette understrekes av at av og til-røykerne er plassert ganske nær ikke-røykerne i det sosiale rommet, snarere enn i en tydeligere mellomposisjon mellom dagligrøykere og ikke-røykere. Men dette er også en empirisk illustrasjon av det Whitesel og Shuman (2009) har kalt av og til-røykerens "umulige" sosiale posisjon som *både* røyker og ikke-røyker.

Mens middelklassen ofte vurderer seg selv og andre i lys av helseorientert atferd, er ikke dette tilfellet i samme grad blant arbeiderklassen, som oftere ser på helse og kropp som private forhold og mer preget av flaks/uflaks (Lupton, 1995). For gruppene med lavest samlet kapital kan røyking derfor tenkes å ha en annen betydning. Kanskje kan dagligrøyking handle om at sigarettene for mange fungerer som avspenning og glede i en passiv hverdag, eventuelt preget av sykdom eller redusert helse? Dette reiser også spørsmålet om dagligrøyking i dag kan være uttrykk for det Bourdieu (1995: 186–216) har kalt nødvendighetens smak. Begrepet viser til de minst privilegertes begrensede evne til å akkumulere kapital (inkludert konvertere ulike kapitalformer over i hverandre), noe som innebærer at smaken deres ofte vil ta preg av "hva som er nødvendig". Mens middel- og overklassen i større grad har evnet å akkumulere kapital, og følgelig har kunnet utvikle avstand til smaken for det rent nødvendige, er ikke dette tilfellet i arbeiderklassen eller blant dem utenfor arbeidsstokken. Det er også mulig at den dominerende habitusformen i disse grupperingene innebærer at mange dagligrøykere ikke greier (pga. avhengighet) eller vil slutte med tobakk, slik middelklassen og de relativt bedrestilte langt på vei har gjort. Hvis det stemmer at mange dagligrøykere betrakter sigaretten som uttrykk for avslapning, nytelse og kortvarig glede, i overensstemmelse med "nødvendighetens smak", vil dette imidlertid være vanskelig å rettferdiggjøre i dagens tobakksfiendtlige klima. Dette kan også være en grunn til at myndighetens antirøykkampanjer blir oppfattet som provoserende av mange røykere – kampanjenes mål er bedre helse og høyere levealder; samtidig kan de fra røykernes side oppfattes som noe som fratrar dem

livsglede her og nå. Når de minst privilegerte i større grad fortsetter å røyke, har dette neppe noe med misoppfatninger om helserisiko å gjøre, for vi finner få tegn på at de gjenværende røykerne ikke vet at det er farlig å røyke. Kanskje er røyking for denne gruppen snarere et symbol på frihet og dermed også uttrykk for motstand mot helsefokus og myndighetenes regulering av livsstilsaktiviteter (Krange og Skogen, 2007)? At dagligrøyking overlapper med andre livsstilspraksiser og smaker, som f.eks. musikksmak, kan indikere at dagligrøyking ikke bare er et uttrykk for sosial klasse og nikotinavhengighet, men også at praksisen fungerer som uttrykk for symbolsk distinksjon (Pampel, 2006).

Analysen som er presentert i denne artikkelen kan leses som en illustrasjon på den sosiale og symbolske avstanden mellom de som regulerer og de som blir regulert på tobakksfeltet, og spenningene mellom marginalisering og normalitet som har fulgt i kjølvannet av dette. Mens dagligrøykergruppa beveger seg mot samfunnets ytterkant, er av og til-røykingen ”trygt” plassert i samfunnets sentrum; snusbruken kommer på sin side med ganske betydelig kraft ”nedenfra”, blant de yngre. Dersom vi tenker oss at tobakksbruk ikke bare er uttrykk for avhengighet, men også en viss autonomi og mulig motstand mot denormalisering av tobakksbruk, kan forbindelsene mellom motstanden og de tobakksrelaterte livsstilene tenkes å være ulike: Blant dagligrøykerne kan den ta form som avvisning av ekspertenes helseorientering (Krange og Skogen, 2007), blant av og til-røykerne som mer leken balansering av risiko og nytelse (Krange og Pedersen, 2001; Tokle, 2010), mens den blant snusbrukerne kanskje fungerer mest i tråd med den godt dokumenterte ungdommelige søkenen etter identitet, innflytelse og aksept fra likeverdige gjennom utøvelse av helserisikoatferd.

Konklusjon

De ulike røykepraksisene aktiverer forskjellige kategorier og forståelsesskjemaer, noe som innebærer at ulike røykegrupper betraktes ulikt, som ulike habitusformer. Fordi ulike *habitus* fungerer som distingverende og atskillende tegn, og fordi disse tegnene også uttrykker reelle sosiale avstander, blir de identifiserte livsstilsforskjellene til distinksjonsforskjeller i det sosiale rommet. Dermed synes det rimelig å konkludere at røyking og tobakksbruk er én mekanisme for sosial differensiering, i den forstand at tobakksvaner er et tydelig distingverende tegn på mer omfattende livsstilsulikheter og statusforskjeller i dagens Norge.

Om artikkelen

Takk til Mette Snertingdal og Janne Scheffels, samt *Sosiologisk tidsskrifts* to anonyme konsulenter for nyttige innspill til tidligere versjoner av artikkelen.

|

TABELLER

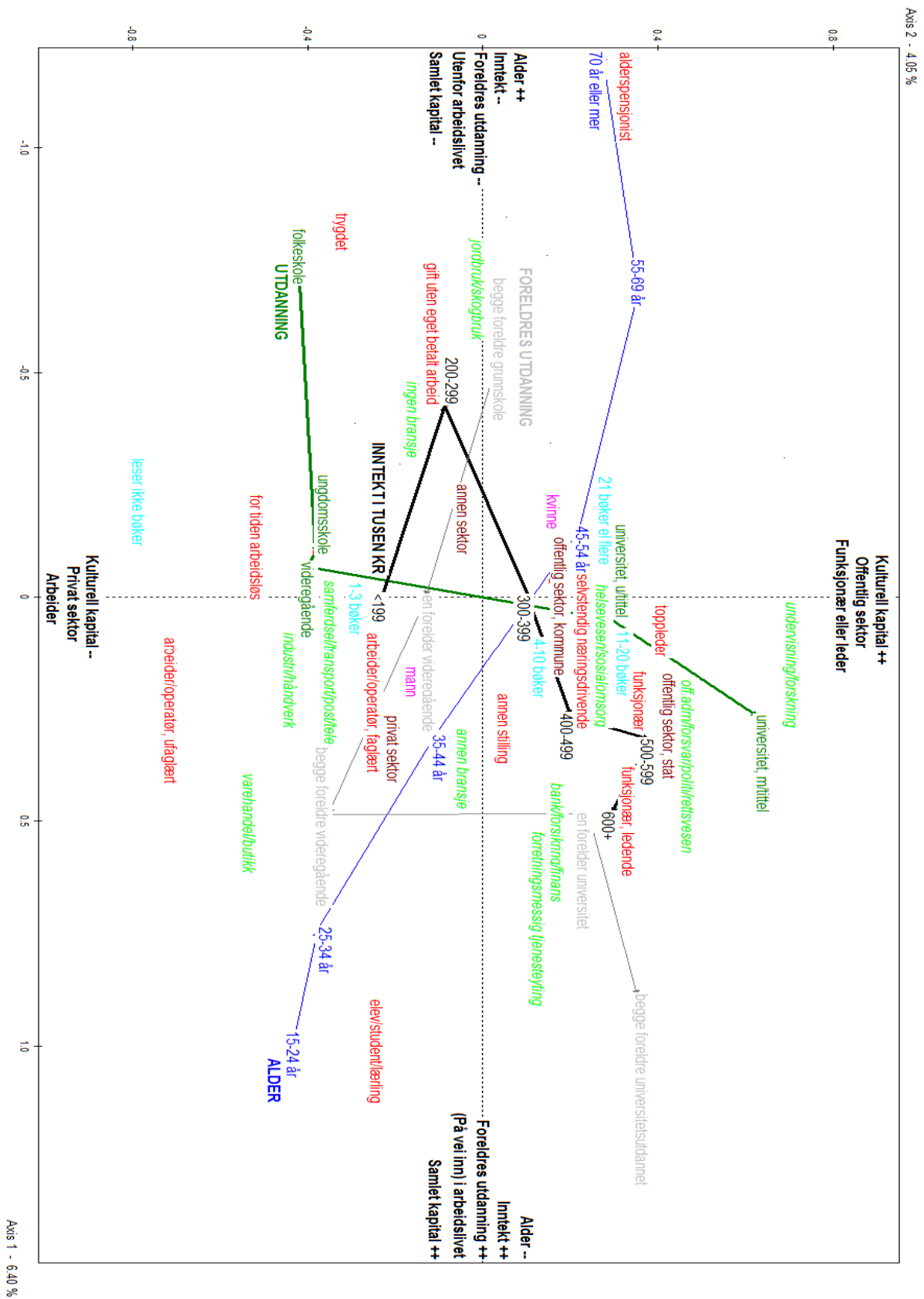
TABELL 1. De ulike brukergruppene av tobakk 2007, i prosent av totalbefolkningen og tobakksbruksbefolkningen

	% av total- befolkningen	% av tobakksbruks- befolkningen
Tobakksbruk		
Bruker ikke tobakk	64	[-]
Røyker daglig	18	51
Røyker av og til	7	20
Snuser daglig eller av og til	6	16
Kombiner røyk og snus	5	14
Totalt	100	100
N	(3775)	(1361)
Produktpreferanse (multippel respons)		
Røyker sigar	3	8
Røyker pipe	1	1
Røyker rulletobakk	9	25
Røyker milde sigaretter	8	21
Røyker vanlige sigaretter	15	41
Bruker snus	11	29
Kombinerer to eller flere produkter	8	23
N	(3775)	(1361)

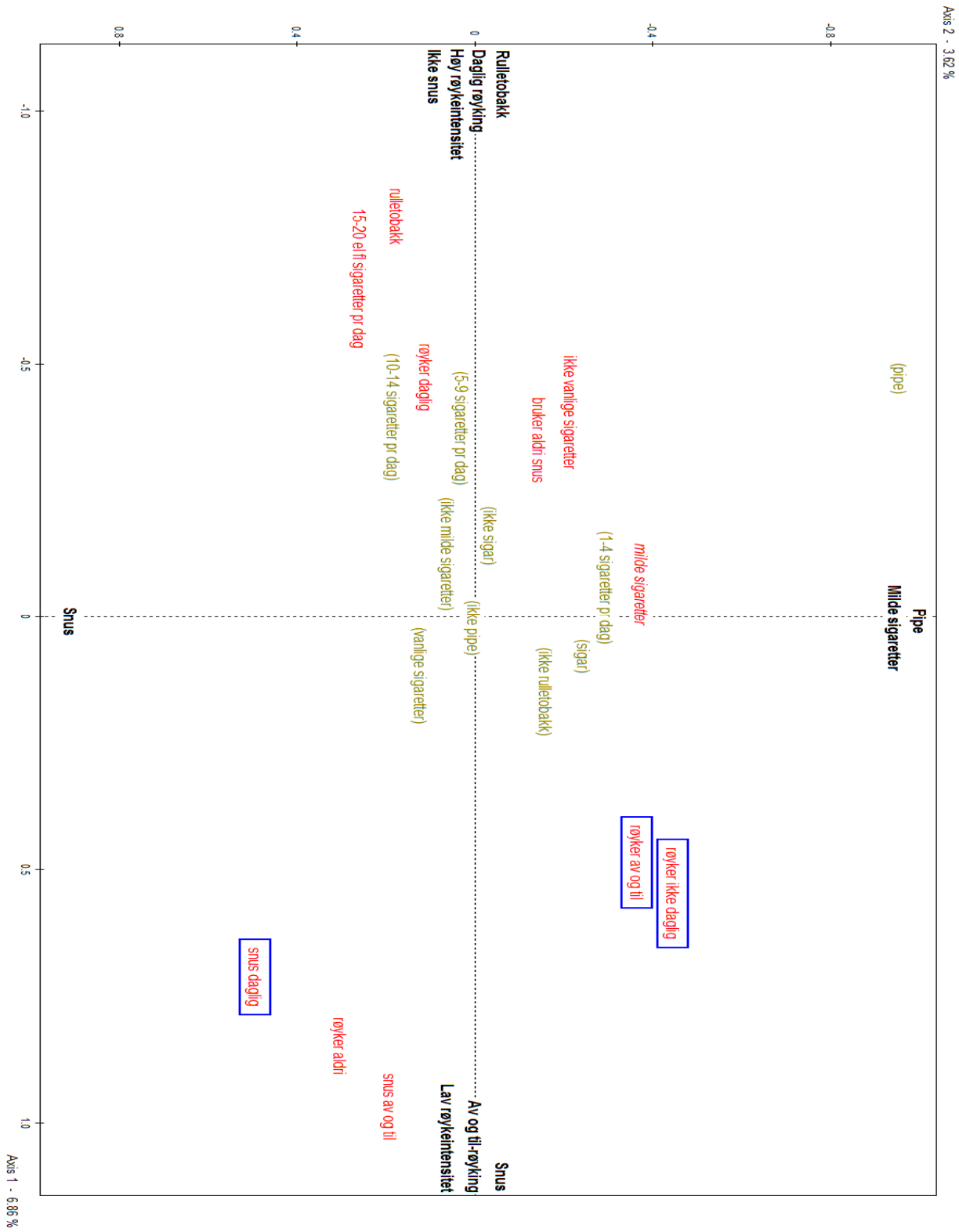
TABELL 2. Multippel korrespondanseanalyse. Aksenes varians, inkludert modifiserte og kumulerte rater

	Akse 1	Akse 2	Akse 3
Egenverdi (aksenes varians)	0.0876	0.0555	0.0387
Prosent	6.40	4.05	2.82
Kumulativ prosent	6.40	10.45	13.27
Modifisert rate	58 %	19 %	7 %
Kumulert modifisert rate	58 %	77 %	84 %

FIGUR 2. Rommet for sosiale posisjoner. Supplementære variabler (med trajektorier for alder, inntekt, utdanning og foreldres utdanning), i totalbefolkningen 2007

FIGUR 3. Livsstilsrommet for tobakksbrukerbefolkningen 2007. Inkluderer kun modaliteter for røyking og bruk av snus, med bidrag over gjennomsnittet til akse 1, akse 2 (i kursiv) og både 1 og 2 (i ramme). (Modaliteter i parentes gir ikke bidrag over gjennomsnittet, men er likevel presentert ut fra relevans for problemstillingen)

Referanser

Alaranta, A., Alaranta, H., Patja, K. m.fl. (2006) 'Snuff Use and Smoking in Finnish Olympic Athletes', *International Journal of Sports Medicine*, 27: 581–586.

Bourdieu, P. (1995) *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*. Oslo: Pax.

Clausen, S. E. (1998) *Applied Correspondence Analysis. An Introduction*. Thousand Oaks CA: Sage.

Coulson, N. S., Elser, C. og Elser J. R. (1997) 'Diet, Smoking and Exercise: Interrelationships between Adolescent Health Behaviours', *Child: Care, Health and Development*, 23: 207–216.

Folkehelseinstituttet (2012) 'Røyking og snus – faktaark med statistikk'. Oslo:

Folkehelseinstituttet.

www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_6039&MainArea_5661=6039:0:15,4576:1:0:0:::0:0&MainLeft_6039=6041:70823:::1:6043:22:::0:0 (lesedato 14.8.2012).

Frohlich, K., Corin, E. og Potvin, L. (2001) 'A Theoretical Proposal for the Relationship between Context and Disease', *Sociology of Health and Illness*, 23: 776–797.

Gately, I. (2001) *La Diva Nicotina. The Story of How Tobacco Seduced the World*. London: Scribner.

Gidwani, P. P., Sobol, A., DeJong, W., Perrin, J. M. og Gortmaker, S. L. (2002) 'Television Viewing and Initiation of Smoking Among Youth', *Pediatrics*, 110: 505–508.

Haines, R. J., Poland, B. B. og Johnson, J. L. (2008) 'Becoming a "Real" Smoker: Cultural Capital in Young Women's Account of Smoking and Other Substance Use', *Sociology of Health and Illness*, 31: 66–80.

Hellevik, O. (2008) *Jakten på den norske lykken. Norsk Monitor 1985–2007*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Hjellbrekke, J. (1999) *Innføring i korrespondanseanalyse*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Katainen, A. (2010) 'Social Class Differences in the Accounts of Smoking – Striving for Distinction', *Sociology of Health and Illness*, 32: 1087–1101.
- Klein, R. (1996) *Det sublime sug*. Oslo: Aschehoug.
- Krange, O. og Pedersen, W. (2001) 'Return of the Marlboro Man? Recreational Smoking among Young Norwegian Adults', *Journal of Youth Studies*, 4: 155–174.
- Krange, O. og Skogen, K. (2007) 'Kodebok for den intellektuelle middelklassen', *Nytt Norsk Tidsskrift*, 24: 227–242.
- Le Roux, B. og Rouanet, H. (2004) *Geometric Data Analysis. From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers.
- Le Roux, B. og Rouanet, H. (2010) *Multiple Correspondence Analysis*. Thousand Oaks CA: Sage.
- Lund, K. E. (1996) *Samfunnsskapede endringer i tobakksbruk i Norge i det 20. århundre*. Dr.polit.-avhandling. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Lund, K. E. (2008) 'Tobakksbruk – kulturfenomen og risikofaktor', i Larsen, Ø., Alvik, A., Hagestad, K. m.fl. (red.) *Samfunnsmedisin* (s. 272–281). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Lund, K. E. og Lund, M. (2005) 'Røyking og sosial ulikhet i Norge', *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 125: 560–563.
- Lund, M., Lund, K. E. og Rise, J. (2005) 'Sosiale ulikheter og røykeslutt blant voksne', *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 125: 564–568.
- Lund, K. E., Tefre, E. M., Amundsen, A. og Nordlund, S. (2008) 'Røyking, snus og annen risikoatferd blant studenter', *Tidsskrift for Den norske legeforening*, 128: 1808–1811.

Lupton, D. (1995) *The Imperative of Health. Public Health and the Regulated Body*. London: Sage.

Melnick, M. J., Miller, K. E., Sabo, D. F., Farrell, M. P. og Barnes, G. M. (2001) 'Tobacco Use among High School Athletes and Nonathletes: Results of the 1997 Youth Risk Behavior Survey', *Adolescence*, 36: 727–747.

Mykletun, A., Øverland, S., Aarø, L. E., Liabø, H. og Stewart, R. (2007) 'Smoking in Relation to Anxiety and Depression: Evidence From a Large Population Survey: The HUNT Study', *European Psychiatry*, 23: 77–84.

Nordby, K. og Wood, R. T. A. (2008) 'A Grounded Theory of Snuff-Dipping Behavior (Use of Swedish 'Snus') in a Norwegian Population', *Addiction Research and Theory*, 16: 5–22.

Pampel, F. C. (2006) 'Socioeconomic Distinction, Cultural Tastes, and Cigarette Smoking', *Social Science Quarterly*, 87: 19–35.

Pedersen, W. (2008) 'Sigaretter: Sublimt sug, stille død', *Samtiden*, 118: 101–113.

Plumridge, E. W., Fitzgerald, L. J. og Abel, G. M. (2002) 'Performing Coolness: Smoking Refusal and Adolescent Identities', *Health Education Research*, 17: 167–179.

Poland, B. D., Frohlich, K., Haines, R. J. m.fl. (2006) 'The Social Context of Smoking: The Next Frontier in Tobacco Control?', *Tobacco Control*, 15: 59–63.

Ritchie, D., Amos, A. og Martin, C. (2010) "'But it Just has that Sort of Feel About it, a Leper". Stigma, Smoke-Free Legislation and Public Health', *Nicotine & Tobacco Research*, 12: 622–629.

Rosenlund, L. (1995) 'Korrespondanseanalyse: Dataanalysens "magiske øye"', *Sosiologisk tidsskrift*, 3: 55–78.

Rosenlund, L. (2009) *Exploring the City with Bourdieu. Applying Pierre Bourdieu's Theories and Methods to Study the Community*. Saarbrücken: VDM Verlag Dr. Muller.

Scheffels, J. (2008) 'A Difference Which Makes a Difference: Young Adult Smokers' Accounts of Cigarette Brands and Package Design', *Tobacco Control*, 17: 118–122.

Scheffels, J. og Lund, K. E. (2005) 'Occasional Smoking in Adolescence: Constructing an Identity of Control', *Journal of Youth Studies*, 8: 445–460.

Stuber, J., Galea, S. og Link, B. G. (2008) 'Smoking and the Emergence of a Stigmatized Social Status', *Social Science and Medicine*, 67: 420–430.

Tokle, R. (2010) *Å røyke uten å være røyker. Av-og-til-røykeres fortellinger om å røyke*. Masteroppgave i sosiologi, Universitetet i Oslo.

Whitesel, J. og Shuman, A. (2009) 'Social Smoking: An Untenable Position', *Sociological Focus*, 42: 330–349.

Wiiium, N., Aarø, L. E. og Hetland, J. (2009) 'Subjective Attractiveness and Perceived Trendiness in Smoking and Snus Use: A Study Among Young Norwegians', *Health Education Research*, 24: 162–172.

NOTER

¹ Det er også mulig at de sterke virkemidlene som har vært tatt i bruk i kampen mot sigarettøyking kan ha beredt noe av grunnen for den økte utbredelsen av snusproduktet. Ettersom snus ikke røykes, men inntas ved å legge en ”pris” under overleppen, innebærer heller ikke bruk av snus brudd på ”røykeloven” på utesteder.

² Betydningen av begjær hører med i en adekvat forståelse av røyking (Pedersen, 2008; Klein, 1996).

³ 'Bruker ikke tobakk', 'røyker daglig', 'røyker av og til', 'bruker snus', 'kombinerer røyk og snus'.

⁴ *Kino*: 'kino månedlig eller oftere siste halvår', 'kino 1–3 ganger siste halvår', 'ikke kino siste halvår'. *Fjernsyn*: 'NRK1 daglig siste uke', 'NRK1 1–6 dager siste uke', 'ikke NRK1 siste uke', 'NRK2 daglig siste uke', 'NRK2 1–6 dager siste uke', 'ikke NRK2 siste uke', 'TV 2 daglig siste uke', 'TV 2 1–6 dager siste uke', 'ikke TV 2 siste uke', 'TVNorge daglig siste uke', 'TVNorge 1–6 dager siste uke', 'ikke TVNorge siste uke', 'så mer enn 4 timer tv i går', 'så 2–4 timer tv i går', 'så mindre enn 1 time tv i går'. *Dagsaviser siste 6 dager, dvs. mandag–lørdag*: 'Aftenposten alle dager', 'Aftenposten 1–5 dager', 'ikke Aftenposten', 'Dagbladet alle dager', 'Dagbladet 1–5 dager', 'ikke Dagbladet', 'VG alle dager', 'VG 1–5 dager', 'ikke VG'. *Radiokanaler siste 7 dager*: 'P1 daglig', 'P1 1–6 dager siste uke', 'ikke P1', 'P2 daglig', 'P2 1–6 dager siste uke', 'ikke P2', 'P3 daglig', 'P3 1–6 dager siste uke', 'ikke P3', 'P4 daglig', 'P4 1–6 dager siste uke', 'ikke P4'. *Ukeblad/magasin*: 'lest Se og Hør siste uke', 'lest Se og Hør for 8 dager siden eller mer', 'ikke lest Se og Hør', 'har lest en eller flere av siste 6 numre av Fjell og vidde', 'ikke lest noen av siste 6 numre av Fjell og vidde', 'har lest en eller flere av siste 6 numre av FHM', 'har ikke lest en eller flere av siste 6 numre av FHM', 'har lest en eller flere av siste 6 numre av Cosmopolitan', 'har ikke lest en eller flere av siste 6 numre av Cosmopolitan'.

⁵ *Musikksmak*: 'liker C & W', 'liker ikke C & W', 'liker klassisk musikk', 'liker ikke klassisk musikk', 'liker moderne jazz', 'liker ikke moderne jazz', 'liker rock', 'liker ikke rock', 'liker hip hop/rap', 'liker ikke hip hop/rap'. *Nyhetskilde*: 'tv viktigste nyhetskilde', 'tv ikke viktigste nyhetskilde', 'internett viktigste nyhetskilde', 'internett ikke viktigste nyhetskilde'.

⁶ 'Har vært inne på odin.no', 'har aldri vært inne på odin.no', 'vg.no ukentlig eller oftere', 'vg.no sjeldnere enn ukentlig', 'aldri vg.no', 'har mobil med mp3 i husholdet', 'har ikke mobil med mp3 i husholdet', 'internettsøkemotor daglig', 'internettsøkemotor sjeldnere enn daglig', 'aldri internettsøkemotor', 'betaler med kort i butikk daglig', 'betaler med kort 3–5 ganger i uka', 'betaler med kort 1–2 ganger i uka', 'betaler aldri med kort i butikk'.

⁷ 'Trener daglig', 'trener flere ganger i uka', 'trener ukentlig', 'trener sjeldnere enn ukentlig eller aldri', 'trent sammen med venner/andre siste år', 'ikke trent sammen med andre siste år', 'styrketrening minst 1 gang pr måned', 'styrketrening sjeldnere eller aldri', 'fotball minst 1 gang pr måned', 'fotball sjeldnere eller aldri'.

⁸ *Spise- og drikkevaner*: 'spist frokost hver dag siste uke', 'spist frokost 1–6 ganger siste uke', 'ikke spist frokost siste uke', 'drikker filter/traktekaffe daglig', 'filter/traktekaffe sjeldnere

eller aldri', 'frukt som snacks månedlig eller oftere', 'aldri frukt som snacks', 'middag med venner regelmessig', 'middag med venner av og til eller sjeldnere', 'lunsj på kafé 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'lunsj på kafé sjeldnere eller aldri', 'gatekjøkkenmåltid 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'gatekjøkkenmåltid sjeldnere eller aldri', 'takeawaymat hjemme 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'takeawaymat sjeldnere eller aldri', 'kaffebar 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'kaffebar sjeldnere eller aldri', 'potetgull/chips 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'potetgull/chips sjeldnere eller aldri', 'kjøpevann på flaske 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'kjøpevann på flaske sjeldnere eller aldri', 'espresso eller liknende 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'espresso eller liknende sjeldnere eller aldri', 'coca cola 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'coca cola sjeldnere eller aldri'. *Alkoholvaner*: 'pils 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'pils sjeldnere eller aldri', 'brennevin 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'brennevin sjeldnere eller aldri', 'øl på bar/pub 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'øl på bar/pub sjeldnere eller aldri', 'vin på restaurant 2–3 ganger i måneden eller oftere', 'vin på restaurant sjeldnere eller aldri', 'drikker ofte alkohol', 'drikker alkohol av og til/sjelden/aldri'.

⁹ *Reise- og ferievaner*: 'ikke reist med tog i Norge siste år', 'reist med tog i Norge siste år', 'ikke reist med fly siste år', 'reist med fly siste år', 'foretrekker å ordne transport/overnatting ved utenlandsferie selv', 'foretrekker ferie med pakkeløsning', 'bodd på hotell i forbindelse med jobb sist år', 'ikke bodd på hotell med jobb siste år', 'har hytte', 'har ikke hytte'. *Gjøremål siste sommerferie*: 'fottur', 'ikke fottur', 'flue/slukstangfiske', 'ikke flue/slukstangfiske', 'fisket med snøre fra båt', 'ikke fiske med snøre fra båt', 'leke/bade/fritidspark', 'ikke leke/bade/fritidspark', 'fysiske aktiviteter', 'ikke fysiske aktiviteter'.

¹⁰ 'Grensehandel i Sverige > 10 ganger siste år', 'grensehandel i Sverige 1–9 ganger siste år', 'ikke grensehandel i Sverige siste år', 'handler ofte på Elkjøp', 'handler av og til på Elkjøp', 'handler aldri på Elkjøp', 'handler ofte på Cubus', 'handler av og til på Cubus', 'handler aldri på Cubus', 'handler ofte på XXL', 'handler av og til på XXL', 'handler aldri på XXL', 'handler ukentlig på 7-Eleven', 'handler på 7-Eleven sjeldnere enn ukentlig', 'handler aldri på 7-Eleven'.

¹¹ *Kulturell deltakelse*: 'ikke vært på museum siste år', 'vært på museum siste år', 'ikke vært på teater siste år', 'vært på teater siste år', 'ikke vært på kunstutstilling siste år', 'vært på kunstutstilling siste år'. *Pengespill*: 'spilt oddspill på Internett siste 3 måneder', 'ikke spilt oddspill på internett siste 3 måneder', 'spilt Lotto siste 3 måneder', 'ikke spilt Lotto siste 3 måneder', 'spilt skrapelodd fra LHL eller liknende siste 3 måneder', 'ikke spilt skrapelodd fra LHL eller liknende siste 3 måneder'. *Overtid*: 'jobber overtid 3 kvelder eller mer per uke', 'jobber sjeldnere eller aldri overtid'. *Fagforeningsmedlemskap*: 'LO-medlem', 'ikke LO-medlem', 'fagorganisert i annen organisasjon enn LO', 'ikke medlem av annen fagorganisasjon enn LO'.

¹² Hvis ikke annet er oppgitt, er bekreftende svar "helt eller delvis enig" og bestridende svar "helt eller delvis uenig": 'villig til å foreta tatovering på deler av kroppen', 'ikke villig eller kanskje villig til å foreta tatovering på deler av kroppen', 'opptatt av å leve sunt og holde meg i god form', 'ikke opptatt av å leve sunt og holde meg i form', 'foretrekker å kjøpe merkevarer selv om de koster mer', 'foretrekker ikke å kjøpe merkevarer', 'drikker av og til mye alkohol for å få mer intense opplevelser', 'drikker ikke av og til mye alkohol for å få mer intense opplevelser', 'velger mat som smaker godt framfor mat som er sunn', 'velger ikke mat som smaker godt framfor mat som er sunn', 'røyking av hasj eller marihuana kan godtas,

eventuelt under tvil', 'røyking av hasj eller marihuana kan ikke godtas', 'liker ikke/er galt at det stadig blir flere begrensninger på hvor det er lov å røyke', 'liker/er riktig at det blir flere restriksjoner på hvor det er lov å røyke/ikke opptatt av det', 'norsk u-hjelp bør opprettholdes på dagens nivå eller økes', 'norsk u-hjelp bør reduseres', 'pengene/inntektene i husholdningen strekker ikke til', 'pengene/inntektene strekker til, evt. ved bruk av sparepenger'.

¹³ *Kjønn*: 'mann', 'kvinne'. *Alder*: '15–24 år', '25–34 år', '35–44 år', '45–54 år', '55–69 år', '70 år eller mer'. *Personlig inntekt*: '<199.000', '199.000–299.000', '299.000–399.000', '400.000–499.000', '500.000–599.000', '600.000+'. *Utdanning*: 'folkeskole', 'ungdomsskole', 'videregående', 'universitet u/tittel', 'universitet m/tittel'. *Hvor mange bøker leser du i løpet av et år?*: 'leser ikke bøker', '1–3 bøker', '4–10 bøker', '11–20 bøker', '21 bøker eller flere'. *Stilling i samfunnsformasjonen*: 'elev/student', 'arbeidsledig', 'arbeider, ufaglært', 'arbeider, faglært', 'funksjonær', 'ledende funksjonær', 'selvstendig næringsdrivende', 'toppleder/daglig leder', 'alderspensjonist', 'trygdet', 'gift uten eget betalt arbeid'. *Bransje*: 'industri/håndverk', 'varehandel/butikk', 'samferdsel/transport/post/tele', 'jordbruk/skogbruk', 'helsevesen/sosialomsorg', 'undervisning/forskning', 'bank/forsikring/finans', 'forretningsmessig tjenesteyting', 'offentlig administrasjon/forsvar/politi/rettsvesen', 'annen bransje', 'ingen bransje'. *Offentlig/privat sektor*: 'offentlig, stat', 'offentlig, kommune', 'privat', 'andre svar'. *Fars og mors utdanning*: 'begge hadde folke-, ungdoms- eller realskole', 'en på gymnasnivå', 'begge på gymnasnivå', 'en på universitetsnivå', 'begge på universitetsnivå'.

¹⁴ Med milde sigaretter siktes det her til "ferdigsigaretter med lavere nikotin- og tjæreinnhold".

¹⁵ En fullstendig oversikt over frekvenser og ctr-verdier for alle modalitetene kan fås ved henvendelse til forfatteren.

¹⁶ Punktet for av og til-røyking gir riktignok ikke statistisk bidrag til aksene over gjennomsnittet, men er likevel tatt med her – for øvrig som eneste unntak – fordi det er av interesse for problemstillingen.

¹⁷ Derimot er det mulig å foreta induktive statistiske tester, for å beregne om en svarkategori gjennomsnittsverdi på en akse befinner seg innenfor området for den virkelige gjennomsnittsverdien i befolkningen (t-test) eller om den er signifikant forskjellig fra det overordnede gjennomsnittet (Le Roux & Rouanet, 2004: kap. 8). Slike tester er imidlertid ikke foretatt her.